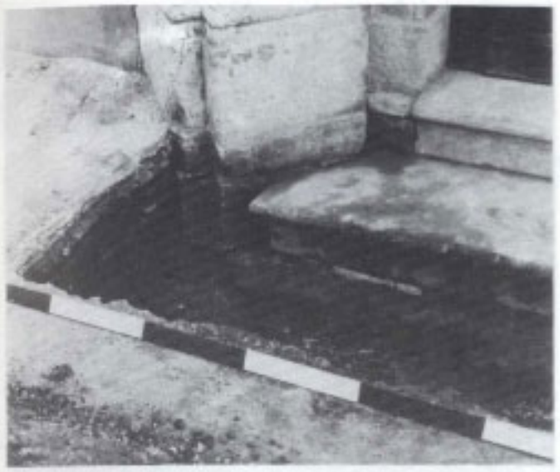

15. V. szelvény: keleti felében az Árpád-kori árok metszete

17. A plébánia Ny-i főbejáratának lépcső-alapozása a feltárt alsó lépcsőfokkal

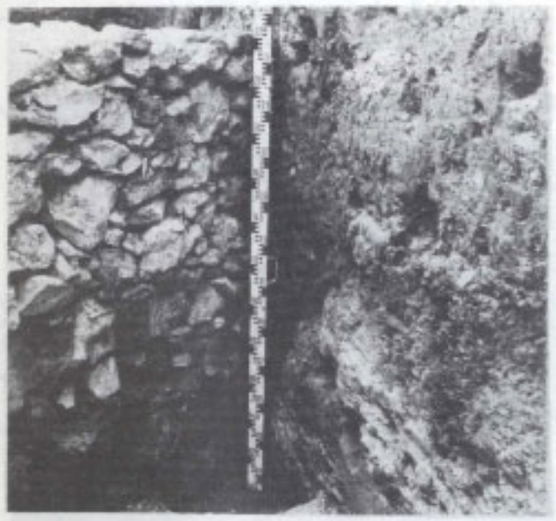

16. V. szelvény: a XVI. századi Ny-i várfal részlete

3. A vár alaprajzának bemutatásánál nem javasoljuk a kitermelt falak felfalazását a járószintig vagy a fölé, sem a falak kiegészítését: egyrészt bizonytalan nyomvonaluk, másrészt mélységük miatt. Ez sok anyagot és munkát igényelne, nem is beszélve pénzügyi vonzatáról. Ha e munkát ennek ellenére is el akarják végezni – mintegy 150–200 folyóméter hosszan és min. 1,5 m szélességben, valamint min. 1–1,5 m mélységben – csakis régész felügyelete mellett folyhat a föld kitermelése. Célszerűbbnek látszik kertészeti eszközökkel és a burkolatban jelölni a várfalak helyét.

4. Javasoljuk, hogy a templom és a kolostor külső homlokzati falsíkjai előtt zöldsáv létesüljön, nehogy az összefüggő új burkolatról felverődő csapadék az amúgy is nedves műemléki épületben még több kárt okozzon.

5. Esztétikai szempontból javasoljuk, hogy a kőburkolat kockái között a hézag min. 2–4 cm legyen. Ebben tömörített humuszon megél a fű, s a kövek közül kibukkanó zöld fűszálak enyhítik a kőburkolat merevségét. Hézagmentes burkolat készítését csak a tényleges várfal nyomvonalának jelölésére javasoljuk.

6. Felül kellene vizsgálni Tóth Imre szobrának jelenlegi elhelyezését, mivel az a középkori vár belső területére esik, így történetileg is stílustörést jelent. A művésszel egyetértésben megfelelőbb helyet kellene keresni a szobornak.

7. Az északnyugati nagy bástya központja esetleg újabb szobor elhelyezésére is alkalmas, amely témájában a Tihanyt védő végvári ember világát vagy Tihanyt, a „csöndest" (Tihany = csöndes) idézhetné. Mindkét szobor esetében Borsos Miklós, Somogyi József és Varga Imre szobrászokkal kellene konzultálni.

8. Mivel az épületegyüttes nem régen készült lábazati része a közeljövőben elbontásra kerül, javasoljuk az új járószint és az új lábazati szint kialakításának egyeztetését.

9. Végül javasoljuk a jelenlegi kútgyűrűs reflektorfészkek mielőbbi megszüntetését, mert az épület alapozásához vezeti a csapadékot.

Dr. Kralovánszky Alán

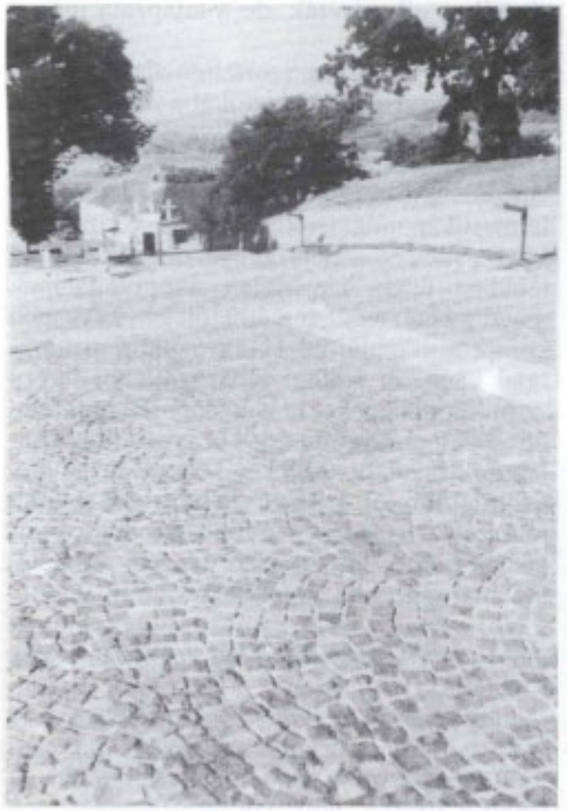

1. Az északnyugati sánc-csúcs jelölése a burkolatban a templom bejárata előtt

2. Az egykori várfal jelölése a templom nyugati homlokzata előtt

TERVEK ÉS A VALÓSÁG

A tihanyi apátság körüli környezet rendezésének első koncepcióját Sedlmayr Jánosné készítette a VÁTI keretén belül 1978-ban. A templom-monostor együttes körül a rekonstruált középkori várfal nyomvonaláig bazalt kiskockakő burkolatot, azon túl parkosított területet javasolt. Régészeti feltárás híján az 1651-ben készült Leuckharden-féle metszet alapján készült volna a várfal-nyomvonal rekonstrukciója.

A ma is látható környezetrendezés az 1982. évi ásatás után készült. A XVI. század első felében a monostoregyüttes köré épített várfal ásatással igazolt kontúrvonalait (Gózon Imréné Pécsvárady Katalin terve alapján) világos, helyi (füredi) kőből rakott sáv jeleníti meg a sötétebb bazalt kockakő burkolatban, ill. a parkosított felületekben. A kockakő- és gyepfelületbe illeszkedő vékonyka – anyagában és rakásmódjában sem kellően karakteres – törtkő sáv nyilván többszörös kompromisszum eredménye. Azonban sajnos így sem éri el a kívánt célt, az egykori végvár kiterjedésének és alaprajzának megfelelő érzékeltetését. Az OMvH Tervtár nem őrzi Gózon Imréné (az azóta megszűnt veszprémi AGROBER cég kertésztervezője) tervével kapcsolatos engedélyezési vagy kiviteli terveket.

3. Az északkeleti sarokrondella szárnyszöglete északkelet felől (Fotó: Róka Lajos)

1986-ban az OMF műemlék-helyreállítási programtervet készített Rhédey László vezetésével. A terv a környezet rendezésével is foglalkozik. Kiss József kertépítész tervében gyakorlatilag csak a meglévő burkolat felújítását javasolja. A csúszásveszély megszüntetésére az épületegyüttes keleti oldalán megerősített támfalként felépítené a középkori várfalat eredeti nyomvonalán. Az így létesülő falak közötti terület a templomkert funkcióját töltené be. A kolostor keleti fala mentén keskeny zöld sáv készült volna.

Ez a környezetrendezési terv azonban a mai napig is csak terv maradt. A burkolat állapota egyre rosszabb. A díszvilágítás reflektorai környezetbe nem illő állványra kerültek, amely rendkívül zavaró látvány. A legutóbbi idők intézkedése nyomán Tóth Imre szobrát – ami a középkori vár területén állt – elbontották, de a talapzata még a helyén van.

A közelmúltban a Szent Benedek-rend újból a tihanyi apátság birtokába jutott, és annak nagyszabású külső helyreállítását is tervezi. (A templombelső restaurálását most végzik.) A helyreállításhoz kapcsolódóan felmerül a megviselt állapotba került környezet rendezésének igénye is. A közeljövő feladata tehát a várfalak nyomvonalának megújítása is, remélhetőleg kevesebb kompromisszummal és az egykori palánkfalak, áncok sokkal határozottabb, terepszintkülönbségeket is hangsúlyozó megjelenítésével. A korábbi tervek, javaslatok újragondolásával új terveket kellene készíteni, és mielőbb el kellene végezni a kiviteli munkákat is, hogy a felújított épületegyüttes méltó legyen a környezete. A Balaton legrangosabb műemlékéről van szó.

Balassa László–Kralovánszky Réka

ADALÉKOK LIETAVA (SZLOVÁKIA) ÉPÍTÉSTÖRTÉNETÉHEZ

Lietava (Zsolnalitva) impozáns, 1,5 ha kiterjedésű, szabálytalan alaprajzú vára Zsolnától délre 10 km-rel emelkedik 664 m magasan. Nevét az alatta lévő hasonnevű községről, az pedig a patakjáról kapta. („Sárost" jelent a kelták előtti indogermán lakosság nyelvén, akik Kr. e. IV. század előtt éltek ezen a vidéken.)[1]

A vár építése előtt is lehetett a hegy menedék, ha lehet hinni egy táblaképre hivatkozó hagyománynak[2], amely szerint a tatárok idején a falu lakossága ide menekült.

A vár magját a Balassák építették a XIV. század elején, majd Csák Máté elfoglalja, halála után (1321) királyi vár, 1392-ben Kaplai Dezső veszi zálogba. 1398-ban Szandzivojé, ő javíttatja ki.[3] 1403-tól az idősebb, majd ifjabb Stiboré, 1434-től neki egykori familiárisa a vár kapitánya, majd a királyné vára.[4] 1474–94 közt Kinizsi Pálé, majd a Zápolyáké. A nekik tett szolgálatokért Zápolya János király Kosztka Miklósnak, familiárisának adja a várat 1529-ben. Ferdinánd híve, Thury Miklós 1531-ben sikertelenül ostromolja meg, amiről a belső várkapu feletti disztichon is tanúskodik.[5] 1536-ban iktatják be Kosztkát.[6] 1539–1544-ben zsindelyezik a várat.[7] Kosztka lányát 1556-ban elveszi Thurzó Ferenc. Második feleségétől született fia, György örökli 1585-ben.[8] Thurzó György nádor 1617-ben hal meg, fia Imre 1621-ben. Csák lányági örökösök közbirtoka lesz a vár, és pusztulásnak indul.

A Zápolyák és Kosztka idején 285 katona volt a várban. 1604-ben 12 fő. Ez idő tájt (1605-ben) fenyegették a hajdúk. Ez volt az utolsó hadi szerepe a várnak.[9]

A következőképpen írják le a várat a korabeli iratok.[10]

A bejárati kapu (1) délről (helyesen: nyugatról) volt, a kapu felett volt a provizor lakása. A lakáshoz vasalt tölgyfakapus nyitott előtér vezetett, amelyben rekeszték volt, vasrács fal. Az első szobában az ajtónál nagy élelmiszeres szekrény, egyszerű asztal, körülötte három egyszerű pad és szék, ólomkeretes üvegablak héz, durva ajtók, kívülről, a folyos tött kályha. Ebből a szobából nyílt a hasonlóan berendezve. Más szobája vizornak nem volt, ebben lakott a X zad végén a fiával.[11] A provizorlaká lyosón érünk egy lépcsőhöz, o hosszú, tágas alsó udvarba (2), aho istálló (7) volt. A délnyugati (h északnyugati) szögletben hatalmas tes bástya volt (4), amely az alsó XVII. századtól két részre osztotta: zőre (2) és a hátsóra (5). Ez az ész lyesen: keleti) rész a Révayaké volt egy másik kapun át lehetett a vár rába (8) jutni, hol nagy, mély kik „élővizű" kút volt, ezen ciszterna a vár számára. Lépcsőkön lehetett ronyig jutni (13). Az ebben lévő őr szóval jelezte, ha idegen lépett a v középső vár (14, 15) falai jelenleg l tak, helyiségei raktárak, személyze sok voltak. A négyszögletes torony volt a bejárat a fellegvárba, a Thurz tába (18), amely előtt keleten (helye len) 40 m magas kör alakú építm (16). Ezt Kavuljek „donjon"-nak ne valójában nem az, mert alacsonyab legvárnál, így ezt nem védhette. bástya, ami faszerkezetű padozat azonos lehet a „tölgybástyával", ah portár volt. E bástyán kívül volt a noki bástya (9), valamint a vakolat laanyagú „vörös bástya" (4). A torn bástyákon, kapuk felett 7 nagy, 2 k 1 mozsár, 16 szakállas puska volt.

A várról már létezik felmért alap *ábra),* egyes építési korszakait már ták.

I. korszak: a XIV. század eleji m tői: a Balassák. A Thurzó-palota 19, 20) az öreg toronnyal (22), ame sőbbi építkezés után külső toronyb toronnyá válik.[12]